

The article is devoted to the state of political culture in conditions of changes in social and political life. The process of combining traditional and modernist components is considered in the context of the socio-cultural development of our society.

Keywords: *political culture, mentality, social changes, values.*

УДК 32.019.5(477)

Дзюбенко Ю.М., НУ «ОЮА»

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО КОНСАЛТИНГУ В УКРАЇНІ: ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті розглянути основні підходи до визначення політичного консалтингу. Охарактеризовано еволюцію становлення політичного консультування в Україні. Визначено основні послуги, які надаються політичними консалтинговими установами в Україні. Виокремлено основні особливості, ефективність та перспективи політичного консалтингу.

Ключові слова: *політичний консалтинг (консультування), політичний консультант, професійна політична діяльність, політичний лідер.*

Політичний консалтинг (політичне консультування) як вид діяльності в сучасних умовах є вкрай актуальним, як в теоретичному, так і в практичному контексті, оскільки потреба у владі у певної частини населення завжди висока. Політичний консалтинг характеризується не лише консультуванням, а й застосуванням політичних технологій та методів, що забезпечують успішне проведення виборчих та політичних кампаній. В Україні на сучасному етапі переважна більшість представників політичної еліти, громадських діячів, політичних організацій і партій потребують послуг фахівців у цій сфері, тому на нашу думку актуальним є дослідження типології та методів політичного консалтингу.

Вивченням питання формування та особливостей політичного консалтингу займалися такі вчені, як: О.П. Берьозкіна [1], В.Е. Гончаров [2], О.Г. Морозова [3], Д.В. Новіков [4], З.В. Свирид [5; 6], Ф. І. Шарков [8], Є.О. Юрченко [9] та ін.

Більшість теоретиків, які займалися вивченням політичного консалтингу розглядають його як вид професійної діяльності. Тому

видається доречним розглянути особливості та перспективи формування політичного консалтингу в Україні.

3. Свирид пропонує розглядати політичне консультування з урахуванням таких шести підходів: політичний консалтинг – як мистецтво; професійна діяльність у політичних кампаніях; процес надання професійної допомоги суб'єктам політики у досягненні поставлених цілей та завдань; сфера оплачуваних послуг; консультування професійних клієнтів з широкого кола питань соціально-політичного характеру; науковий напрям у дослідженні професійної політичної діяльності [5, с. 59-60].

Політичний консалтинг є мистецтвом, адже політичний консультант у своїй діяльності має бути наділений певними здібностями, які допомагають здійснювати консультування політичних лідерів; досягати поставлених цілей та прийняття рішень; врегульовувати конфліктні ситуації [7]. О. Г. Морозова відзначає, що політичний консалтинг як один з видів професійної діяльності бере свій початок зі створення Американської асоціації політичних консультантів (1969 р.) [9, с. 15].

В кінці 1990-х рр. з появою кваліфікованих кадрів намітилася тенденція перевищення пропозиції політичних консультантів над попитом. Молодих політичних консультантів витіснили в регіони. Там вони забезпечували собі замовлення багато в чому і за рахунок демпінгу [1, с. 18]. Загалом в Україні попит у сфері політичного консалтингу почав формуватися зсередини 1990-х років, коли почали формуватися конкурентні відносини у зв'язку з проголошенням незалежності України.

У 2003 р. в Україні була створена Асоціація політичних консультантів України та ВГО «Українська ліга зі зв'язків з громадськістю», у 2005 р. створено Центр політичного аналізу та виборчого консалтингу, у 2008 р. створено Центр політичного консалтингу, що вивело політичний консалтинг в Україні на новий рівень [9, с. 14]. Якщо раніше консультування здійснювалось переважно всередині партій, громадських організацій і т. п., то тепер політичні консультанти створюють консалтингові групи, які проводять семінари, конференції, круглі столи щодо окремих питань політичних кампаній: нормативно-правове регулювання виборчого процесу; діяльності партій та громадських організацій; обговорення проблем фінансування виборчих кампаній; проблеми достовірності соціологічних досліджень під час виборчих кампаній і т.п.

До основних послуг, які надаються консалтинговими установами в Україні, відносимо: розробка виборчої стратегії; аналітичний супровід кампанії; організація роботи з громадськістю; розробка та виготовлення політичної реклами, іміджевої та агітаційної продукції; спічрайтинг та копірайтинг, підготовка текстів для ЗМІ та ведення офіційних сторінок у соціальних мережах, створення власних ЗМІ; організація тематичних конференцій, зустрічей з представниками влади, громадськості; аналітичний супровід, що включає в себе – політичну та економічну аналітику; моніторинг інформаційного простору; проведення кількісних та якісних соціологічних досліджень; аналіз законодавства та розробка законодавчих ініціатив; організація масових заходів, зустрічей; благодійних акцій; розробка та організація промо-акцій та флешмобів; складання характеристики виборчого округу; розробка стратегії передвиборної кампанії; розробка тактики передвиборної кампанії; побудова іміджевої стратегії партії (блоку); робота над іміджем кандидата; вивчення конкурентів, розробка програми контрпропаганди; юридичний супровід передвиборної кампанії; підготовка та оформлення документів (заяви, біографія, програма і т.п.); підготовка та організаційний супровід агітаційної кампанії партії; підготовка та організаційний супровід агітаційної кампанії кандидата; підготовка членів виборчих комісій від партії; підготовка спостерігачів; узагальнення результатів кампанії; GR-консалтинг, лобіювання; всебічне, повне і неупереджене інформування населення регіону про політичні події та їх наслідки, зміни у виборчому законодавстві та діяльність політиків і політичних партій регіону; сприяння розвитку політичних інститутів регіону; сприяння діяльності виборчих комісій усіх рівнів у здійсненні їхніх повноважень, навчання членів виборчих комісій; нагромадження наукових та освітніх зв'язків між громадськими організаціями України, Європи, Сполучених Штатів Америки, інших країн; організація та проведення навчальних семінарів, конференцій, круглих столів, громадських слухань, брифінгів, прес-конференцій з питань виборчого процесу та політичної діяльності; сприяння розвитку місцевого самоврядування та органів самоорганізації населення в контексті адміністративно-територіальної реформи і т. п.

Сьогодні у цій сфері працює значна кількість кваліфікованих фахівців – політологів, журналістів, психологів, юристів, рекламистів, які створили власні агентства: Український центр економічних і політичних досліджень ім. О. Разумкова, Центр прикладних політичних

досліджень «Пента», Інститут глобальних стратегій, Інститут проблем управління ім. Горшеніна, Київський центр політичних досліджень і конфліктології, Інститут політики, Центр дослідження політичних цінностей, Інститут конкурентного суспільства, Агентство моделювання ситуацій, та інші.

Що стосується кар'єри політичних консультантів, то в Україні мода запрошувати політологів, юристів, експертів з суспільно-політичних питань у партійні списки з'явилася в 2002 р. у зв'язку з переходом від змішаної системи виборів до партійної. Очевидно, що отримати перемогу в мажоритарному окрузі у спеціалістів, відомих у відносно вузьких колах фахівців, – було небагато. Такими стали відомий юрист С. Головатий (№ 12 у «Виборчому блоці Юлії Тимошенко»), К. Ляпіна (№ 88 у Виборчому блоці політичних партій «Блок Віктора Ющенка «Наша Україна») та М. Томенко (№ 62 у «Блоці Віктора Ющенка «Наша Україна»). Даний експеримент видався успішним і вже на парламентських виборах 2006 р. кількість експертів-політологів та політтехнологів зросла до 6: Д. Видрін (№ 92 у «Всеукраїнському об'єднанні «Батьківщина»), С. Головатий (№ 43 у блоці «Наша Україна»), К. Ляпіна (№ 7 у Блоці «Наша Україна»), Г. Немиря (№ 46 у «Блоці Юлії Тимошенко»), В. Полохало (№ 50 у «Блоці Юлії Тимошенко»), М. Томенко (№ 3 у «Блоці Юлії Тимошенко»). Політична кар'єра для деякого з них виявилася невдалою, і список народних депутатів 2007 р. поповнився новими іменами: журналіста В. Ар'єва (№ 10 у блоці «Наша Україна – Народна самооборона»), політолога О. Донія (№ 37 у блоці «Наша Україна – Народна самооборона»), експерта Ю. Полунєєва (№ 91 у блоці Юлії Тимошенко), політтехнолога В. Уколова (№ 147 у блоці Юлії Тимошенко) та колишнього прес-секретаря Ю. Тимошенко В. Чепиноги (№ 87 у блоці Юлії Тимошенко). Продовжують свою парламентську кар'єру С. Головатий (№ 92 у Партії регіонів), К. Ляпіна (№ 8 у блоці «Наша Україна – Народна самооборона»), В. Полохало (№ 50 у блоці Юлії Тимошенко) та М. Томенко (№ 3 у блоці Юлії Тимошенко) [9, с. 16-17].

Що ж стосується особливостей політичного консалтингу в Україні, то тут слід відзначити, що вітчизняні політичні консультанти дедалі частіше запроваджують європейський досвід політичного консалтингу, який характеризується рівноправністю суб'єктів політичного консалтингу (консультантами є як співробітники партійного апарату, так і окремі консультанти, що працюють з кандидатом на комерційній основі) [6, с. 124].

На сучасному етапі політичний консалтинг в Україні визначається:

- ефективністю дій політичних консультантів порівняно із «колішніми професіоналами», тобто командою підтримки кандидата, рекрутованих з числа його партійних соратників; впровадженням методів політичного маркетингу, які радикально відрізняються від політичної пропаганди; зв'язки з громадськістю стали основним змістом політичної діяльності професійних політиків [9, с. 15];

- розвиток політичного консультування, який ще не настільки характерний для загальнонаціонального рівня, а швидше для окремих регіонів, де політичні консультанти об'єднуються і утворюють власні консультаційні центри, в такий спосіб розвиваючи власні уміння та досвід [6, с. 60]; тут слід відзначити, що переважна більшість центрів політичного консалтингу знаходяться в столиці.

- залучення зовнішніх незалежних консультантів [3, с. 129];

- насамперед, учасники політичних кампаній є елементами, які знаходяться всередині системи. У цій системі неефективні прямі директивні методи соціального управління. Як влучно відзначає, Д. В. Новіков, «ефективність діяльності учасників пов'язана зі здатністю вбудовуватися в логіку руху самої системи, входити з нею в резонанс. З огляду на те, що суттю політики є боротьба різних політичних сил за владу, допустимо визнати той факт, що сфера політконсалтингу – це сфера політичного і соціального конфлікту. Цей конфлікт можна охарактеризувати як «керований» конфлікт. З одного боку, суспільство визнає необхідність цього конфлікту, беручи участь в регулярних і альтернативних виборах, які викликають загострення боротьби за владу. З іншого боку, суспільство накладає обмеження на характер і способи прояву політичного конфлікту, регламентуючи форми і методи проведення політичних кампаній» [4, с. 6].

Загалом становленню вітчизняного консалтингу сприяють: розмитість соціальних кордонів і нестабільність партійно-політичної системи, а в останні роки скорочення числа партій; значна чисельність «плаваючого» електорату, що не має стабільних ідеологічних симпатій; набуття представниками політичної еліти навичок самозбереження і самовідтворення; наявність політико-консультаційних структур.

До проблем становлення політичного консалтингу в Україні належать: втручання влади в електоральний простір, використання адміністративного ресурсу; недосконалість виборчого законодавства; використання політичними стратегами грубого маніпулювання думкою і поведінкою громадян і т.п.

Також, слід відзначити, що особливості політичного консультування можна розглянути крізь призму особливостей сформованого політичного режиму в Україні. Політичне консультування може бути досить точним індикатором стилю керівництва країни. Деякі дослідники схильні говорити про «гібридний режим в Україні» [10]. На цьому тлі можна виділити низку характерних особливостей політичного консалтингу в сучасній Україні: як відомо, до 85% роботи політичного консультанта доводиться на виборчі кампанії. Однак в Україні саме цей ключовий момент має свої характерні особливості (йдеться про рівень конкуренції в період виборчих кампаній); е, введення єдиного дня для голосування. Це призвело до чіткої дихотомії календарного виборного року на два сезони: весна-осінь. Сезонність проектної роботи зумовила специфіку кадрового рекрутингу на виборні проекти. На ринку, як не дивно, виник дефіцит кваліфікованих кадрів. Синхронізація декількох великих регіональних виборів призводить до утрудненого пошуку професійних кадрів і комплектування ними «команд» і «виборчих штабів» в масштабі країни. Єдиний день виборів також зумовив проблему з мобілізацією партійних ресурсів (перш за все, фінансових і матеріальних); низький рівень конкуренції в період виборчих кампаній сприяє скороченню «виборного» напряму при розвитку інших, наприклад, партійного будівництва, персонального консалтингу та ін.

Таким чином, функціонування ринку політичного консалтингу в Україні можна охарактеризувати як епоху становлення. Ефективний політичний консалтинг українських політичних акторів саме зовнішніми консалтинговими компаніями свідчать про те, що результативність процесу консультування залежить від готовності політичних лідерів до змін, ініціації і підтримки інновацій, яку має забезпечувати спільна команда політичних консультантів і менеджерів. На основі проведеного дослідження, для забезпечення подальшого розвитку політичної консалтингової діяльності в Україні на шляху до демократичного суспільства, слід запровадити такі основні заходи: удосконалення професійного консультаційного об'єднання на загальнонаціональному та регіональному рівнях; оптимальне пристосування «ноу-хау» при веденні політичних кампаній та особливостей електорату (наприклад, краудфандинг, кроудсорсинг, фандрейзинг, digital-маркетинг і т.п.); формування системи професійної освіти по підготовці політичних консультантів (насамперед, запровадження професійної освіти у вищих навчальних закладах України); забез-

печення вільного доступу до професійної літератури, насамперед зарубіжної; вживання заходів щодо підвищення престижу професії політичного консультанта; підвищення якості консалтингових послуг шляхом залучення фахівців певних галузей науки (політологи, юристи, історики, психологи, соціологи; журналісти і т.д.).

Бібліографічний список:

1. Березкина О. П. Политический консалтинг : учебник для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 336 с.
2. Гончаров В. Э. Современное политическое консультирование : монография. Санкт-Петербург : ИВЭСЭП, Знание, 2007. 220 с.
3. Морозова Е. Г. Политическое консультирование и избирательный процесс. Москва : РЦИОИТ, 2001. 118 с.
4. Новиков Д. В. Политическое консультирование : учеб. пособие. Комсомольск-наАмуре : ФГБОУ ВПО «КНАГТУ», 2013. 112 с.
5. Свирид З. В. Витоки, сутність та основні підходи до визначення політичного консультування на сучасному етапі. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2012. Вип. 24. С. 56-61.
6. Свирид З. В. Типологія та функції політичного консалтингу. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна*. 2014. № 1111. С. 123-130.
7. Сущность политического консультирования: ключевые понятия, основные виды, функции. URL: <https://kvftroubleshooterblog.wordpress.com/сущность-политического-консультиров/> (дата звернення: 31.10.2018).
8. Шарков Ф. И. Политический консалтинг. Москва: Дашков и Ко, 2006. 460 с.
9. Юрченко Є. О. Політичне консультування у виборчому процесі: світовий досвід та українська практика. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1(17). С. 12-17.
10. Dziubenko Yu. M. Basic reasons and conditions of authoritarian reverse waves: from theory to practice. *Evropský politický a právní diskurz*. 2015. Svazek 2. 4 vydání. S. 267–270.

The article considers the main approaches to the definition of political consulting. The evolution of the formation of political counseling in Ukraine is described. The basic services provided by the political consulting institutions in Ukraine are determined. The main features, effectiveness and perspectives of political consulting are singled out.

Keywords: political consulting (counseling), political consultant, professional political activity, political leader.